

ЉУБИША ДЕСПОТОВИЋ

ИМАЈУ ЛИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ БУДУЋНОСТ КАДА ЈЕ ЧОВЕЧАНСТВО СВЕ МАЊЕ ИМА?

Суморна слутња у наслову нашег рада, исказана у форми питања-дилеме, покушава да на прегнантан начин укаже на деструктиван контекст актуелних цивилизацијских сукоба, идеолошких омраза, егзистенцијалних посртања, финансијских криза, економских депресија, климатских и еколошких деградација природног окружења, ратних претњи и сукоба, потенцијалних нуклеарних катаклизми, али и све дисперзивнијих облика социјалних и индивидуалних патологија, које се крећу у распону од деперсонализације индивидуа и терора успеха до злокобних и многоструких мера депопулације становништва планете. Егзистенцијалне тегобе модерног човека генерисане су од стране глобалних политичких псеудоелита и њихових вазалних епигона на локалу као делова политичке трансмисије, патолошки похлепних финансијских и неодговорних транснационалних центара моћи, који све малигније стежу обруч око елементарних аспеката живота обичног човека као грађанина. Процеси посвемашње глобализације постали су до те мере свеобухватни и интензивни, особито у последње три деценије, да изван свог широког обухвата нису оставили по страни готово ниједан сегмент наших колективних и индивидуалних егзистенција. У многим доменима живота темпо насталих промена интензивирао је до мере дубоке фрустрације индивидуа, али и блокирајуће осујећености читавих националних колективитета. Немогућност да испратимо брзину и радикализам промена отвара бројна питања на која немамо одговоре.

Зато ћемо у наставку рада настојати да извршимо дефинисање *основног контекста* наше теме која је примарно фокусирана на

улогу интелектуалаца, схватајући значај контекстуалне анализе јер се из ње могу декодирати смисао, функција, структура и положај интелектуалне елите данас и овде. Одређење контекста извршићемо посредно, преко помало површног инвентара *процесних индикатора*, који на директан и транспарентан начин декодирају карактер и сложеност стварности која је дубоко контаминирана деловањем глобализацијских вектора моћи.

Отворена листа процесних индикатора:

– *геополитика деструкције*:

Глобалистички концепт *геополитике деструкције* могао би се одредити као добро планиран идеолошко-политички концепт (кондензован у тријади појмова: *глобализам*, *глобализација*, *нови светски поредак*) потчињавања света интересима САД и атлантистичке геополитичке парадигме. Он је реализован кроз процесе делимичне или потпуне девастације државних, националних, идентитетских, институционалних, економских, културних, научних, образовних, војних, религијско-конфесионалних и територијалних капацитета нација које су означене као мета разорног деловања. Понекад су читави региони или панпростори били изложени свирепом дејству концепта геополитике деструкције. Овакав доктринарно-идеолошки концепт наметао се прво у прикривеној форми „пријатељске глобализације” и утеривања у стандарде неолибералне економске размене (пљачке), а затим, у случају његовог одбијања или пружања превеликог отпора, државе-субјекти оспоравања таквих „правила игре” егземпларно су кажњаване агресивним облицима политичких и економских санкција, а на крају и мерама бруталне војне одмазде.¹

– *геополитика сиромаштва*:

Економске политике својеврсног навођења читавих региона и присиљавања земаља да се „специјализују” за сиромаштво у процесима планске пауперизације, деиндустријализације и успорене модернизације део су пројектованог исхода *елита које глобализују* у настојању да за себе сачувају привилегован економски положај. Оне теже да обезбеде несметано и неправедно присвајање туђег рада и ресурса, једном речју да очувају и ојачају властити монополски положај у глобализованој структури финансијске, економске, ме-

¹ Љубиша Деспотовић, *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци 2015, 65.

дијске, војне и геополитичке моћи. На делу је, наиме, својеврсна геополитика сиромаштва – плански концепт контроле економских токова пропадања оних региона и нација које су *геополиитички ојоненити моћних геополитичких сила* и њихових савезника, и обрнуто, значајно економско уздизање и убрзан економски развој региона и држава означених као *ивоит државе* или *државе ситожери*, чији је задатак регионално очување и унапређење постојећег геополитичког поретка моћи у свету. Државе се упућују на специјализацију за производњу сировина и полупроизвода, а онда на то да тако рањиве отварају своја тржишта за свирепу трговинску размену са богатима. *Јефитине сировине и радна снага за скује високоитехнолошке ироизводе и услуђе*. Овакав вид економске размене (пљачке) још више појачава ефекат социјалне неправедности и свесно гура државе и нације у специјализацију за сиромаштво. Такву политику на глобалном плану намећу ММФ, Светска банка, СТО и сличне глобалистичке организације, као инструменти моћи „елита” које глобализују.

Уместо *економског развоја*, сиромашнима се нуде решења из корпуса тзв. *палијативне економије*, која чувају привилеговану позицију богатих и продубљују сиромаштво оних који већ јесу сиромашни или треба то да постану. Уместо мера које сигурно подстичу економски развој (*реиндустријализација, разноврсност иоделе рада, иовећање зайосленосити, иодситицање ситварања власитиите економске класе индустријалаца, снажење иредузетничког духа, иореске олакшнице за развој важних иривредних грана, јефитини кредити за иодситицање домаћег иредузетничитива, иодршка извозно оријетитисаној иривреди, висока улагања у образовање и науку, иодситицање домаће итражње, улагање у модернизацију иољоиривредне ироиводње, царинска зашитиитиа власитиите ироизводње и сл.*) слепо се слушају и примењују рецепти палијативне економије коју диктирају међународне финансијске организације.²

– *деситрукција националне државе:*

Концепт модерне националне државе (конституционална и демократска држава) настао је још у деветнаестом веку, а свој врхунац доживео је у моделу тзв. државе благостања у другој половини двадесетог века. У битном сегменту институционалних и функционалних капацитета он је данас оспорен и у фази је интензивне демонтаже. Овај модел модерне државе биће отворно нападнут и оспораван у процесима радикалног наметања концепта неолибе-

² Исто, 39.

ралне организације економије и политичког система. Актуелни трендови глобализације доказивали су своју снагу највише у процесима денационализације државе и деструкције њеног економско-финансијског поретка. Једнако снажно држава је нападнута и у сегментима детериторијализације, десуверенизације и блокаде њеног безбедносног сектора.³

– *ризично друштво*:

Улрих Бек модерно друштво означава ризичним друштвом, а безбедоносне ризике види као производ његове трајне неспособности да на квалитетан начин заштити своје грађане а да самим тим не доведе у питање основну матрицу постојања из које се продукује све већи ниво *небезбедности*. Смањена способност националне државе да испуњава функцију заштите у директној је корелацији са процесима денационализације који су на простору Европе почели још седамдесетих година прошлог века. *То се свакако њој клања са актуелном кризом њеног управљања, са немогућношћу да се на њојојећем нивоу разграђених државних институција организује ефикасан безбедносни систем.* „Систематски произведена патња и угњетавање постајали су све видљивији и морали су их признати они који су их порицали.”⁴

Поприште безбедносних ризика постали су готово сви сегменти друштвеног система. *Организовани криминал* је одавно превазишао границе националне државе, *тероризам* такође потпуно лако интернационализује своје организационе форме али и циљеве које таргетира као да безбедносних структура готово и нема у простору државе која је обележена као мета напада. Када пак говоримо о ризицима који долазе из сфере *угрожавања животног средине, еколошких акцидентна* или *климатских промена* и *природних катастрофа*, ствари стоје још лошије. Као да је криза постала средње име наше стварности, а небезбедност и изложеност факторима девастације су толике да смо готово на дневном нивоу затрпани лошим вестима које недвосмислено и сурово потврђују нашу угроженост и рањивост.

– *деконструкција националних идентитета*:

Кључни токови изградње идентитетске основе модерних европских нација везани су за њену интегративну функцију. То важи како

³ Исто, 53.

⁴ Улрих Бек, *Ризично друштво*, прев. Љиљана Глишовић, „Филип Вишњић”, Београд 2001, 76.

у периоду историјског конституисања нација, тако и данас. Без кључне интегративне функције нације Европа не би могла да се конституише као нова политичко-идентитетска структура модерне. Ову кључну и захтевну функцију *националне интeгpације и хомогенизације* преднационалних етничких, културних и државних ентитета у бројним етапама националног конфигурисања обављали су бројни друштвени субјекти. У првој фази су то чинили протонационални покрети и национално освештена интелигенција, да би касније, након конституисања националне државе, ту функцију преузеле важне државне институције као што су војска, полиција, просвета, култура, спорт и сл., али и друштвене организације и подсистеми као што су економија, заједничко тржиште, валута, правни поредак и др.

Не можемо а да не истакнемо, као једну од главних негативних обележја деконструкције националних идентитета, својеврсну историјску и политичку антиномију коју означавамо као *интeгpативну инверзију националних индентитетeвa*. Њена антиномичност се огледа у чињеници да је оно што је у почетку био основни супстанцијални модус настанка нација и њихове консолидације – *интeгpативна функција* – данас у великој мери захваљујући бруталним мерама наметања глобализма као идеологије претворено у потпуну политичку и културну супротност. Тако је, на пример, за Србију, на парадоксалан начин, услов ЕУ интеграција управо *дезинтeгpација власитијoг националног индентитетeвa*. Видљива последица таквих услова је да је српски национални идентитет у великој мери пољуљан и да постоје реалне претње да то у неколико наредних деценија произведе државни нестанак, демографски слом и идентитетску декомпозицију српске нације.⁵

Као што је током двадесетог века поднео значајна демографска и територијална сакаћења, тако и данас српски национ трпи додатну девастацију и деконструкцију идентитета. Отима му се језик, затире култура, круни традиција, брише памћење, репрограмира свест, руше богомоље, фалсификује историја, потире државност, откида територија, негира сувереност и мења колективни идентитетски код изграђен на косовском завету.

– *економска њауџеризација сџановниџивa*:

Олош елитe друштава у транзицији труде се да, слепо слушајући глобализацијске елите, одгурају своје земље на периферију богатог света. Они чине све што им стоји на располагању не би ли

⁵ Љ. Деспотовић, нав. дело, 126.

задовољили господаре и убрзали трагичну специјализацију својих нација за сиромаштво. За ово служење бивају награђени могућношћу да брутално пљачкају властити народ и државу, што највећи проценат њих прихвата оберучке. *Олош економија*, која се буди и намеће у периодима великих финансијских криза и економских депресија, као што је то и данас случај, није опљачкала само грађане и државе пораженог социјалистичког блока, што је и било за очекивати, већ и сопствене грађане, тачније средњу класу. „Данас се економијом бави олош зато што се у друштву дешавају дубоке промене, као никада до сада.”⁶ Привидно је парадоксална чињеница да је највише опљачкана америчка средња класа. Ти процеси трају и данас, и тешко им је сагледати крај. О томе Лорета Наполеони пише: „Нико не може да објасни како је за свега петнаест година дошло до сиромашења америчке средње класе, потпомогнуто падом Берлинског зида и успостављањем глобалне економије. Изгледа као иронија судбине, али две најважније победе Хладног рата – политичка и економска – осим што су гурнуле у сиромаштво житеље пораженог источног блока, покренуле су и друштвени и економски суноврат америчке средње класе.”⁷ Мета и жртве актуелне пљачкашке олош економије нису дакле само грађани и привреда транзиционих држава него и сопствени средњи слојеви, који су изложени до сада најбруталнијој и најдужој операцији алоцирања финансијских и материјалних ресурса које модерна економска историја памти.

– *дейоулација и економски геноцид*:

Универзум глобалне финансијске моћи данас, као и небројено пута до сада у прошлости, показао је изузетан степен „способности и умешности” да пронађе нове форме експлоатације и богаћења. Поред већ класичних облика претакања материјалних ресурса (грађани, особито средњи слојеви становништва), интензивно се врши алокација вредности из простора базичне структуре националне државе и привреде, убрзано кроз процесе деиндустријализације и предаторске приватизације, а додатно још и преко контроле буџетске потрошње и наметнуте обавезе да управо држава преко леђа осиромашених пореских обвезника спасава од банкротства посрнули приватни банкарски сектор. Пљачка и даље траје по принципу „празно као пуно” (разни облици хец-фондова, Си-Ди-Ес

⁶ Лорета Наполеони, *Олош економија*, прев. Аленка Здешар Ђириловић, Hesperiaedu, Београд 2012, 12.

⁷ Исто, 44.

деривати, фиктивни капитал, као и други финансијски трикови), што на разоран начин круни и разједа финансијски и економски поредак националне заједнице и егзистенцијалну основу грађана.

У тој својеврсној *доктрини шока*, која је постала омиљени сценарио за дестабилизацију националних држава и свега успешног у њима, неолибералне елите (пре свега оне транскорпорацијске и финансијске) настоје да у насталом вакууму, изазваном глобалном економском кризом или неком другом формом природних катастрофа, искористе збуњеност, страх, неверицу и дезоријентацију великог броја грађана, да у једном потезу обесмисле сваки евентуални отпор „опасних класа” процесима преобликовања постојеће стварности. Наоми Клајн каже: „Пишем књигу о шоку. О томе како се земље доводе у стање шока – ратовима, терористичким нападима, државним ударима и природним катастрофама. И како потом бивају поново шокиране – од корпорација и политичара који експлоатишу страх и дезоријентираност који су настали као последица изворног шока да би наметнули економску шок терапију.”⁸ Када стање шока прође, нова стварност је наоко иста, и нису одмах јасно видљиве рушевине националне државе. Моментално су видљиве само тегобе властитог сиромаштва и огољене егзистенције. *Радикална дехуманизација* је стога у многим својим аспектима попримила облике иререверзибилних процеса. Финансијска средства, добра и некретнине опљачкане од грађана, привреде и државе отети су, а све то замаскирано је економским појмовима *алокације друштвених ресурса*. Економски геноцид садржан је, дакле, у чињеници релативно трајног отуђења имовине од њених претходних власника.

– образовање као *пропаганда*:

Пре готово три деценије Алан Блум је завапио да је образовање у Америци „мало шта више од пропаганде”⁹, таргетирајући још тада суморне билансе разних реформи образовања, које су резултирале урушавањем образовних система, особито оних намењених обичном демосу. Елита (шта год то данас значило) је, насупрот томе, себи обезбедила привилегије врсног образовања и науке, избегавајући замке „болоњског просвећивања” на својим добро заштићеним забранама едукације.

Образовање и наука, посебно у Србији, срозани су на најнижи провинцијални ниво, уз пораст стопе тзв. *функционалне неписмености*.

⁸ Наоми Клајн, *Доктрина шока*, прев. Тања Милосављевић, Самиздат Б92, Београд 2009, 33.

⁹ Алан Блум, *Сумрак америчког ума*, прев. Александар Спасић, Ивана Спасић и Мирослава Смиљанић Спасић, Просвета, Београд 1990, 64.

носѝи. На делу су до сада биле само симулације реформи високог образовања, смештене у скучене оквире „болоњске декларације”, чија је основна намена да упросечи и обори квалитет образовања. А цео тај тугаљиви процес аматерски је маскиран неутемељеним обећањима лаког, покретљивог и ефикасног студирања. Иако као модел намењена пре свега полупериферним друштвима, ни сама Европа није остала поштеђена њених погубних последица. Отуда ваљда све гласнији протести и захтеви европских интелектуалаца да се накарадна реформа заустави и образовање врати на проверене и добре класичне обрасце (који су остали у примени на свим елитним универзитетима Запада). Нажалост, и српско образовање претрпело је огромне штете. Дофакултетски образовни систем преоптерећен је скандалима и насиљем, а академски пак плагијатима и разноврсним коруптивним радњама. Константан је и тренд сталног одлива најквалитетнијег образовног и научног кадра, што потпуно извесно Србију доводи на крајњу периферију научно-технолошког развоја, гурајући је додатно у технолошку зависност и социјално сиромаштво.

– *засѝаревање човека, ѝехно-сисѝеми и homo ex machina*:

„Техно-капиталски погон је изворно човекова творевина, која се у међувремену отела и као супстанција субјект од човека је начинила акциденцију, од господара слугу који у свему што чини и мисли следи диктирани трансцендентални мизансцен који не може да измени.”¹⁰ Интелектуалац је потребан само као експерт, јер је у овако суморном техницизираном и технологијом посредованом свету нужан једино као извор знања, којим се тај технолошки комплекс храни као вампир, све док на крају не исцрпи и саму потребу за човеком. Почивајући на сопственој вештачкој интелигенцији, техно-систему, човек ускоро неће бити нужан чак ни као прости радни додаток. Са становишта логике и интереса капитала који стоји иза наведеног технификованог комплекса производње и потрошње живота, човек је у ствари само непотребни трошак, кога се треба ефикасно решити. Испоставља се тако да је човек врло брзо прешао горак пут од „сировине” до „јаловине”, како би рекао Милан Брдар, у том техничко-технолошком ланцу. „А из перспективе капитала, човек застарева! Разлог је у томе што има потребе: хоће да размишља и креира ствари које ’ником нису потребне’, да се одмара, релаксира, бави се непотребним стварима, као што је

¹⁰ Милан Брдар, *Између бездана и неба*, Институт друштвених наука, Београд 2015, 327.

писање песама и књига и тако даље. А све то кошта! Уз то не може да ради 24 сата, услед чега је недопустиво нерационалан, тим пре што за рад мора да буде плаћен; из перспективе технологије, човек је несавршен, непрецизан и нерационалан, такорећи 'нужно зло', док се не нађе замена. (...) Homo ex machina. Нестаће у машини с којом ће се фузионисати и која ће га, на крају, у потпуности заменити."¹¹ Самодовољност техно-система укида човека чак и као homo ex machina. Идеолошко веровање неких марксиста, попут Х. Маркузеа, на пример, у еманципаторски потенцијал технике показало се као наивна теоријска премиса на којој је грађена утопија прогресивне промене света.

Закључак

Дакле, имају ли интелектуалци будућност у овако тегобном контексту? Имају, као критички корифеји слободарства, који ће као први међу првима будити човечанство на узбуну и тражити промену постојећих идеолошких, политичких, научних, филозофских, културних и цивилизацијских парадигми. За то је потребно да се издигну изнад привида и опсена постојећих симулакрума, и да подстицани слободарским заносом трагају за новим цивилизацијским етосом. Проблем је у томе што је вероватно само мали број интелектуалаца данашњице спреман на такву жртву. Наравно, уз онеспokoјавајућу сумњу да ли ће та жртва бити довољна да пробуди и побуди на слободу оне због којих се она и подноси!

¹¹ Исто, 331.